

BANKLARDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH

Asqarov Furqat Akmal o'g'li

Davlat kadstrlari palatasi Sirdaryo viloyat

boshqarmasi-bo'lim boshlig'i ishlar boshqaruvchisi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yurtimiz bank tizimida olib borilayotgan o'zgarishlar hamda, banklarda korporativ boshqaruv haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Moliya, tijorat, qaror, resurs, operatsiya, bank xizmati, pul, foyda, boshqaruv, aksiyonerlik, hujjat, AQSH.*

O'zbekiston bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida tijorat banklarining xalqaro moliya bozorlarida mavqei mutahkamlanib ularning raqobatbardoshligi oshirilmoqda. Tijorat banklarining faoliyatida risklarni boshqarish tizimi va strategiyasini ishlab chiqishi hamda uni amalga oshirishni nazorat qilish, bank kengashining rolini oshirish va qarorlar qabul qilish protsedurasini takomillashtirish talab etiladi. Bunga esa bevosita tijorat banklarida korporativ boshqaruv shaklini keng joriy qilish orqali erishish mumkin. Shuningdek, banklarning mustaqil rivojlanishi va resurslarni samarali boshqarishi ularda bank menejmenti sifatini oshirishni talab etadi va bu ham korporativ boshqaruv bilan bog'liq.

bankda korporativ boshqaruv deganda tijorat banki ma'muriyati, uning mulkdorlari va boshqa manfaatdor shaxslar o'rtasidagi munosabatlarning rejalashtirilgan, izchil rivojlanishini, bu munosabatlarda qat'iy harakatlar ketma-ketligini ta'minlaydigan tartib tushuniladi, boshqacha aytganda, bu bank tomonidan qabul qilinadigan qoidalar va chora-tadbirlar majmui, korporativ munosabatlar ishtirokchilarining tegishli tartibli ijodiy harakatlarini ta'minlash uchun sanksiyalar va rag'batlantirish choralari.

Bank operatsiyalari va bank xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi, naqd pul oqimlarini o'zgartirish tezligi va ularni qo'shimcha likvidlikka muhtoj hududlarga yo'naltirish, to'lovlarning aniq va o'z vaqtida amalga oshirilishi kredit tashkilotlarida korporativ boshqaruv tizimi qanchalik samarali qurilganiga bog'liq.

Bank egalari, kreditorlari va mijozlari manfaatlarini ortib borayotgan risklar va noaniqliklarning kuchayishidan munosib himoya qilishni ta'minlovchi korporativ boshqaruv alohida banklarning ham, butun bank tizimining barqaror faoliyat yuritishining hal qiluvchi omillaridan biriga aylanib bormoqda.

Banklarda korporativ boshqaruvning asosiy modellari: anglo-sakson modeli, kontinental modeli va yapon modelidir. Modellarning har biri o'zining kuchli va zaif tomonlariga ega.

Bankning korporativ boshqaruv modellari bajaradigan asosiy funktsiya investorlarning vazifalarini amalga oshirish va ularning manfaatlarini himoya qilishga yordam beradigan tizimni barpo etishdan iborat. Korporativ boshqaruv tizimini uchburchak shaklida tasvirlash mumkin, uning burchaklari aksiyadorlik jamiyatining ijro etuvchi organlari, uning direktorlar kengashi va aksiyadorlarning o'zlari. Korporativ boshqaruv organlarining faoliyati o'rta muddatli istiqbolda kompaniya faoliyati samaradorligini ta'minlash, shuningdek, uning strategik rivojlanish maqsadlariga muvaffaqiyatli erishishga qaratilgan.

Bank - bu o'ziga xos tashkilot: bir tomondan, bank - bu foyda olishni maqsad qilgan tijorat korxonasi, boshqa tomondan, bank - bir qator bank faoliyatini amalga oshirish uchun mutlaq huquqqa ega bo'lgan kredit muassasasi. operatsiyalar va operatsiyalar. Ushbu operatsiyalar va operatsiyalarning tarkibi, shuningdek, resurslarni jalb qilish va taqsimlash uchun qo'llaniladigan yo'nalishlar bankni nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy mas'uliyatli tashkilotga aylantiradi. Shu munosabat bilan bank korporativ boshqaruvining samarali tizimini tashkil etishning jamiyat uchun ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Aksiyadorlar va jamiyat boshqaruv organlari o'rtasidagi munosabatlar amaliyoti har doim ham talab qilinadigan shaffoflik, samaradorlik va aksiyadorlar va investorlar huquqlarini himoya qilish darajasiga mos kelmaydi. Bu qonunchilik talablari va qoidalarida o'z aksini topgan korporativ boshqaruv masalalariga, shuningdek, xalqaro tashkilotlar va markaziy banklar darajasida korporativ boshqaruvning ilg'or tamoyillarini ishlab chiqishga keng qiziqish bilan izohlanadi.

Jamiyat, bank biznesi rivojlanishining zamonaviy sharoitida korporativ boshqaruv maqsadlari tizimi kengaymoqda. Bugungi kunda u nafaqat aksiyadorlarning huquqlari va ularning banklarga ishonib topshirilgan mablag'lari saqlanishini ta'minlashga, balki risklarni kamaytirishga, kredit tashkilotining missiyasi va strategiyasini belgilashga, kadrlar tanlashga va uning ishini nazorat qilishga, operatsion tizimni tashkil etish va amalga oshirishga qaratilgan. faoliyat, korporativ madaniyatni shakllantirish, risklarni boshqarish va ichki nazorat tizimlarini tashkil etish. Bankning korporativ boshqaruv tizimining asosiy vazifalaridan biri bank qonunchiligiga eng qat'iy rioya qilishdir.

Hozirgi sharoitda rivojlangan mamlakatlarda singari O'zbekistonda ham banklarni korporativ boshqaruv masalalari asosan tartibga soluvchi davlat organlari tomonidan amalga oshirish talab etilmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining 2000 yil 24 iyundagi 11/6-sonli bayonnomasi, №472-sonli "Tijorat banklarida korporativ boshqaruv to'g'risida"gi Nizomi ishlab chiqilib, shunga muvofiq banklarda korporativ boshqaruv ishlari tashkil etiladi. Korporativ boshqaruv tushunchasi 1970 yillarning oxirida AQSHda qo'llanilgan.

Buning sababi o'sha paytlarda AQSHdagi yirik kompaniyalarva firmalar siyosiy partiyalarni moliyalashtirish va korrupsiyaning rivojlanishi natijasida mulkni boqsharishning jamoaviy shakliga o'tishga majbur bo'lgan. Nazariy jihatdan korporativ boshqarish banklarni aksionerlik jamoaviy shaklida boshqarilishini tushunamiz. Lekin, ba'zi hollarda uning mohiyati turlicha talqin qilinish hollariga duch kelamiz. Masalan ba'zi olimlar bankning jaradigan operatsiyalarini boqsharish tizimi deb tushuntirsa, boshqalari esa bank resurslarni boshqarish deb o'rganishadi. Korporativ boshqarishda bankning ichki va tashqi omillari hisobga olingan holda boshqarish tizimiga aytiladi.

Korporativ boshqaruvni tashkil qilish bir qator tamoyillariga asoslanishi lozim. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot tashkiloti (IHTT) ning korporativ boshqaruv bo'yicha tamoyillarini o'z ichiga olgan qoidasi mavjud. Ular quyidagilar:

1. Aksionerlar huquqlari
2. Aksionerlar uchun tenglik
3. Korporativ boshqarishda aksionerlarning roli.
4. Ma'lumotlar [ochiqligi va transparentlik](#)
5. Kengashning javobgarligi.

Korporativ boshqarishda eng asosiy masala bo'lib, kompaniya ishtirokchisi hisoblangan 3 ta guruhni munosabatlarini aniqlab olishni talab etadi. Bular: aksionerlar, bank kengashi va boshqaruv. Korporativ boshqarish –kompaniya egalarining va ular yollagan xodimlarning maqsadli va o'zaro manfaatli munosabatlari tizimi. Respublikamizda tijorat banklari faoliyati korporativ boshqarishning xuquqiy asoslari quyidagi qonun va qonunosti xujjatlari orqali amalga oshiriladi:

- O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonun 1996 yil 26 aprel;
- "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonun 2008 yil 22 iyul;
- "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar xuquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonun 1996 yil 26 aprel;
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 25 apreldagi "Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-4720 sonli Farmon va boshqalar.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 31 martdagi "Korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish va aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining samaradorligini oshirish bo'yicha komissiya tashkil qilish to'g'risida" gi PQ-2327-sonli qarori;
- Markaziy banki Boshqaruvining 2000 yil 24 iyundagi №472-sonli "Tijorat banklarida korporativ boshqaruv to'g'risida"gi Nizom;

• O'zbekiston Respublikasi Markaziy bank boshqaruvining 2009 yil 15 avgustdagi №703-sonli "Banklarni ro'yxatga olish va ular faoliyatini litsenziyalash tartibi to'g'risida" gi Nizom;

Samarali korporativ boshqaruvni tashkil etish orqali banklar bir qator masalalarni hal etishi lozim bo'ladi. Birinchidan, mulk egalari va boshqaruvchilar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlashtirish. Bank biznesi sanoat, savdo yoki boshqa sohalarga nisbatan murakkab.

Ikkinchidan, banklar moliyaviy vositachilik funkciyasini amalga oshirib boshqa korxonalar tashkilotlarga nisbatan o'zining mablag'lari bilan ishtiroki kam, ya'ni asosan jalb qilingan mablag'lar hisobidan amalga oshiradi. Bunday sharoitda banklar jalb qilingan mablag'larni joylashtirishda risk darajasini baholashi va mablag' egalarining ishonchini qozonishi lozim. Bank faoliyatida yuzaga keluvchi risklar va mablag'lar egalarining ishonchini qozonish, ularning mablag'larini kafolatlash tizimini mavjudligi bu jarayonni soddalashtiradi.

Banklarda samarali korporativ boshqaruv tamoyillari. Bazel qo'mitasi hujjatlariga asoslanib, banklararo raqobat sharoitida banklarda samarali korporativ boshqaruv bir qator tamoyillarga asoslanadi va ular quyidagilar:

• Korporativ boshqaruv kodekslarida belgilab qo'yilgan va boshqa standartlarda keltirilgan tartiblarni qo'llash;

• alohida olingan xodim yoki bank faoliyati natijalarining belgilab olingan rivojlanish strategiyalariga muvofiqlik tamoyili;

• huquqlar va majburiyatlarning aniq taqsimlanish tamoyili (jumladan qarorlar qabul qilishda);

• direktorlar kengashi, boshqaruv va auditorlarning o'zaro hamkorlik va samarali ta'sir mexanizmi tamoyili;

• ichki nazorat tizimining ishonchliligi (ichki audit xizmati va tashqi audit tekshiruvlarini o'tkazish orqali uning samaradorligini baholash) varisklarni boshqarish xizmat mavjudligi tamoyili;

• bank biznesining alohida olingan yo'nalishlarida risklarni doimiy monitoring qilish tamoyili;

• bank xodimlari va boshqaruvchilarni moliyaviy va faoliyatini rahbatlantirish tizimining mavjudligi tamoyili;

• bankning ichki talabini ta'minlovchi va zarur tashqi ma'lumotlar ma'lumotlar tizimining mavjudligi va bankning shaffofligi.

Yuqoridagi tamoyillarning tijorat banklarida korporativ boshqaruvni tashkil qilishda qo'llanilsa, boshqaruvning samaradorligi yanada oshadi. Banklarning asosiy maqsadi sifatida aksionerlarning manfaatlarini ko'zlagan holda amaldagi

qonunchilikda ruxsat etilgan tartiblarga muvofiq bank faoliyatining korporativ foydasini ko'paytirishga yo'naltiriladi.

Banklar nizomiga muvofiq o'zlari faoliyat ko'rsatayotgan jamiyatning moliyaviy ehtiyojini qondirish kabi qo'shimcha majburiyatlarga ega bo'lishlari mumkin. Mazkur ehtiyojlarni qondirish davomida banklar o'zlarining xavfsiz va ishonchli faoliyatlarga salbiy ta'sir etmaydigan faoliyat, xususan, jamiyatning farovon hayoti, gumanitar va xayriya maqsadlari uchun etarli darajada mablag'lar ajratishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Vahobov. A.V, Malikov. T.S: Moliya. Darslik. T: "Noshir" Toshkent 2018-y. - 711 b.
- 2.Malikov T.S., Jalilov P.T. Budget-soliq siyosati. Darslik - T.: [Akadem nashr](#), 2019. - 472 b.
- 3.Malikov T. Haydarov N. "Moliya: umumdavlat moliyasi" O'quv qo'llanma, Toshkent, "IQTISOD-MOLIYA", 2019 y, - 556 b.
4. Agzamov A.T., Soliq tizimidagi islohotlar - makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim fiskal omili sifatida.// "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" . 2019. № 2
- 5.Usmonov Q.A, Byudjet daromadlarini [rejalashtirish jarayoni](#), usullari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. 2018. № 4
6. Almardonov M. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish. -T.: "Cho'lpon nomidagi NMIU", 2019. -296 b
7. Ismoilov Qahramon. (2023). ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING VALIY ZOTLARGA MUNOSABATI. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES WITH HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS, 1(11.02), 345-347. Retrieved from <https://www.myscience.uz/index.php/issue/article/view/228>
8. Ismoilov Kakhramonjon Abdumuminovich. (2023). THE ROLE OF BLENDED LEARNING TECHNOLOGY IN IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE (on the basis of foreign sources). International Journal of Formal Education, 2(5), 205-211. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/845>